

*Терехова С. І.,**доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри російської мови і літератури,
професор кафедри англійської мови і перекладу
факультету сходознавства**Київського національного лінгвістичного університету*

ОРІЄНТАЦІЙНА РЕФЕРЕНЦІЯ В ЇЇ ПРОСТОРОВИХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СПЕЦИФІКА, ФУНКЦІОНУВАННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація. Статтю присвячено вивченню особливостей просторових репрезентацій орієнтаційної референції в сучасній англійській мові. Референція розуміється як віднесеність актуалізованих у мовленні номінацій (не лише імен) або їхніх еквівалентів до об'єктів навколишньої дійсності (референтів або денотатів). Досліджуваний матеріал систематизований у вигляді функціонально-семантичного поля (ФСП) зі складною, сегментно-ярусною структурою. Поле просторової референції разом із ФСП часової референції і ФСП особової референції складають систему репрезентацій орієнтаційної референції в мові.

Для проведення дослідження був застосований комплексний, поліпарадигмальний підхід, у межах якого мовні репрезентації просторової орієнтаційної референції були проаналізовані і співвіднесені з їхніми концептуально-семантичними та асоціативними корелятами. На етапі власно мовного аналізу були впроваджені його лексико-граматичний і функціонально-семантичний різновиди. Міждисциплінарний підхід був долучений на додаток для всебічного розгляду досліджуваної функціонально-семантичної категорії.

У результаті дослідження були визначені лінгвістичні межі референції. Система ROP визначена у свідомості носіїв мови як повсякденна модель життя і діяльності людини асоціативно і відображена в мові; вона є національно-культурно конотованою.

Концептуально англійські ROP різняться в їхніх наукових інтерпретаціях. Система ROP у мові визначає орієнтири як межі встановлення об'єктивного зв'язку між людиною та навколишнім світом.

У складі ФСП просторової орієнтаційної референції в тематичних групах спостерігається незначна внутрішня асиметрія. Новоутворені значення можуть оформлюватися в дещо конкретизовані ЛСВ розмовних та інших стилістичних характеристик, які з плином часу всебічно узагальнюються або виходять із слововжитку, втративши свою актуальність.

Ключові слова: референція, орієнтаційна референція, концепт, мовна репрезентація, асоціація, поліпарадигмальний підхід, простір.

Постановка проблеми. Вивчення репрезентацій орієнтаційної референції (ROP) в мові стає дедалі актуальним протягом останніх десятиліть. ROP являють собою систему референційних репрезентацій, функцією яких є віднесеність до понять простору, часу, особи – найважливіших для людини понять, координат її повсякденного буття, а також головних параме-

трів її комунікації. Такі одиниці англійської мови є предметом нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний обсяг наукових досліджень у плані загальної характеристики ROP у мові вже здійснено на різних рівнях аналізу систем англійської, німецької, французької, іспанської, італійської та інших мов окремо, менше – в їхньому зіставленні. Це праці Ю.Д. Апресяна, Н.Д. Арутюнної, О.Є. Кібрика, С.О. Крилова, Й.А. Стерніна, А.А. Уфімцевої, К. Bühler, Ch. Fillmore, K. Heger, J. Kurylowicz, J. Lyons, F. Pasierbsky, K. Sennholz, A. von Stechow, U. Weinreich, D. Wunderlich; Б.А. Успенського, В.Г. Гака та ін. Проте накопичені дані потребують подальшого осмислення ROP у системі інтеграції сучасних наукових теорій та концепцій вивчення мови і мовлення, їх парадигмальності, адже як соціальний статус мовців і реципієнтів, так і їх національно-етнічна, політична, релігійна та інша належність накладають свій відбиток на розуміння референції в мові. Поглиблення й оновлення таких наукових даних є перманентно актуальним, адже мовний розвиток завжди передбачає зміни її найрухомішого лексичного шару та, як налідок, – подальший розвиток лексико-граматичних і функціонально-семантичних категорій, тим паче якщо йдеться про мову міжнародного спілкування (англійську).

Мета статті – охарактеризувати специфіку і типологічні властивості ROP в англійській мові у плані вираження в ній просторової орієнтаційної референції шляхом виявлення її концептуально-семантичних, власне мовних та асоціативних особливостей.

Основними способами групування досліджуваного матеріалу та одиницями аналізу обрано ФСП та їхні складники – мікрополя, тематичні групи (ТГ), антонімічні опозиції, синонімічні ряди, окремі мовні одиниці (МО) та лексико-семантичні варіанти (ЛСВ).

Основний емпіричний матеріал дослідження охоплює близько 5700 лексико-граматичних і функціонально-семантичних ROP.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вивчення особливостей мовного вираження референції та її репрезентацій у дослідженні застосовується комплексний, поліпарадигмальний аналіз [16].

Для розв'язання конкретних дослідницьких завдань у роботі застосовуються такі інші (1) спеціальні лінгвістичні методи: *репрезентативний метод* (за визначенням Ю. Степанова [10, с. 239–242]) – для дослідження меж і наповнення системи ROP у зіставлюваних мовах на всіх рівнях аналізу; частково –

експериментальний (психолінгвістичний) метод, зокрема вільний асоціативний експеримент – для уточнення результатів дослідження; елементи кількісного аналізу – для наочної маніфестації й аргументування висновків дослідження; (2) загальнонаукові методи: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняння, статистичного оброблення; прийоми спостереження й опису – для розв'язання окремих завдань проведеного комплексного аналізу; принципи: принцип системного підходу (POP розглядаються як підсистема мови), семантичний принцип (опора на змістову основу POP – категорію референції в мові), принцип урахування функціональних особливостей МО (на його основі була здійснена диференціація референційних значень і функцій POP). З метою виявлення мовної специфіки аналізованого матеріалу були застосовані: *контекстуально-ситуативний аналіз* – для визначення транссемантичних і трансфункціональних типів POP; *функціонально-семантичний аналіз* – для виокремлення і класифікації прагматичних та функціонально-семантичних типів POP; *лексико-граматичний аналіз* – для встановлення особливостей і типологізації POP. Було розроблено власну *методику поліпарадигмального дослідження* як комплексного багаторівневого і багатоаспектного вивчення парадигм мовних явищ і категорій із залученням позамовних наукових даних у комплексі із співвіднесенням мовного матеріалу з концептуально-семантичним та даними асоціативних експериментів. Для верифікації матеріалу асоціативного експерименту було залучено *методику повторних випробувань* [16].

Студіювання концептуальних основ референції, їх розвитку і вираження в мові ґрунтується на синтезі загальнонаукових, міждисциплінарних та мовознавчих парадигм.

Особливості вираження POP істотно впливають на формування «наївної» картини світу, дозволяють представити систему POP у вигляді комплексу МО і категорій, на основі якого можна пояснити універсальні категорії мови і мовну логіку. Незважаючи на сучасну загальномовну тенденцію до економії засобів вираження, референція в цілому та її просторові, просторово-часові, часові й особові POP, зокрема, мають свої диференційні ознаки і властивості, сукупність яких формує основу усвідомлення відповідних концептів, визначення й ідентифікації особи, предмета, явища в просторово-часовому континуумі.

Термін *референція* визначено в логіці, філософії і лінгвістиці як відсилання-вказування, віднесеність актуалізованих у мовленні номінацій до об'єктів навколишньої дійсності. Референція являє собою віднесеність актуалізованих у мовленні номінацій (не лише імен) або їхніх еквівалентів до об'єктів навколишньої дійсності (референтів або денотатів); вона визначається такими головними факторами: синтаксичним, логіко-семантичним, прагматичним [8, с. 411] і функціональним. Із позиції функціонального підходу якість референції визначається якістю співвідношення з денотатом або його певними ознаками (вказуванням, ідентифікацією, найменуванням та ін.) [11; 16]. Із прагматичної точки зору розрізняють інтродуктивну, ідентифікаційну та неозначену референцію [8, с. 411].

Лінгвістичними межами референції є такі: а) внутрішні межі, які встановлюють референцію до об'єкта як частини іншого об'єкта, перед або поза ним (наприклад, англ. *the garden is behind the house* та ін.); б) абсолютні межі, які визначають референцію незалежно від мовця або іншого об'єкта (предмета), зокрема, відносно сторін світу, географічних об'єктів, ландшафту (наприклад, англ. *aqua park is to the south of the city*

та ін.); в) відносні межі референції визначаються відносно мовця, суб'єкта і об'єкта навколишньої дійсності (наприклад, англ. *the garden is to the right of the house* та ін.) [15].

Досліджувана система POP – це сукупність просторових, часових та особових МО, диференційованих і структурованих відповідно до параметрів наукової галузі, яка їх вивчає, та співвідносно з концептуальними POP, у яких відображається реальна референція. Система POP закріплена у свідомості носіїв мови як повсякденна модель життя і діяльності людини асоціативно і відображена в мові; вона є національно-культурно конотованою.

Концептуально POP різняться в їхніх наукових інтерпретаціях. Система POP у мові визначає орієнтири як межі встановлення об'єктивного зв'язку між людиною та навколишнім світом; її точка відліку – «*I – here – now*», яка визначає її структурну сітку. Базова модель системи POP універсальна. Специфіка вона набуває здебільшого в місцях перетину і накладання ФСП просторової, часової та особової референції та у співвідношенні з іншими фрагментами ментальної та, відповідно, мовної картини світу. Для більшості наукових знань система POP ототожнюється з усесвітом і характеризує відношення та взаємозалежність предметів, явищ і осіб у просторі і часі. Філософський підхід дозволяє визначити універсальні характеристики системи POP: її тричленну основу, абстрактність і відносність її складників, спроможність бути вираженою точними і відносними параметрами залежно від галузі її застосування, ідентифікацію як основу інтерпретації, логіко-референційну та психолінгвістичну основу, фактори соціальної та самоідентифікації в побудові системи POP, її етнічну і соціальну специфіку.

Основними параметрами системи POP у мові є просторові, часові й особові характеристики, представлені як засоби моделювання фізичної реальності. В англійській мові це відносно закрита її підсистема, яка охоплює майже всі її рівні. Цілісність цієї підсистеми ґрунтується на невід'ємному розумінні, ідентифікації, актуалізації та реалізації в мові POP, що відбувається повсякденно. Характерною рисою базових POP в англійській мові є їх контекстуальна зумовленість, взаємозалежність та взаємовизначеність (референційна, ідентифікаційна, іноді й власне номінативна).

Основними якостями системи POP в англійській мові, як і в інших індоєвропейських мовах, є такі: антропоцентричність, еґо- і системоцентричність, прагматичність, відчуженість, зумовленість ситуацією спілкування та залежність від якості і функцій міжкультурної комунікації (міжкультурне запозичення, міжкультурна діяльність, міжкультурний дискурс, темпорально і локально дистантна міжкультурна комунікація, міжсубкультурна і міжсупракультурна комунікація, міжпоколінна комунікація), «культурно-спеціальні смисли», які певною мірою дозволяють уніфікувати POP у вигляді мережі концептуальних паралелей, виражених в англійській мові відповідними конотаціями. Основні характеристики POP поєднуються дещо по-різному. POP неоднаково представлені у свідомості носіїв мови із соціально-професійних, ментальних, вікових, територіальних та інших причин.

Основними характеристиками структури ФСП POP є: наявність семантичного, граматико-категоріального та стилістичного структурних шарів, усі вони характеризуються транссемантичністю; перетин з іншими семантичними полями та категоріями (а саме: таксису, темпоральності, модальності, аспектуальності

та ін.); відсутність чіткої межі між просторовою, часовою й особовою зонами; тенденція до вираження місцеперебування або напрямку руху не просторовими, а часовими ROP.

Просторова референція, тобто референція до простору, являє собою ідентифікаційне або неозначене співвідношення МО з місцеперебуванням або напрямком руху денотата. Відповідно, система просторових ROP є сукупністю ROP просторової семантики, які вказують і / або співвідносяться з певним місцеперебуванням або напрямком руху денотата відносно певної точки відліку (найчастіше у спілкуванні – мовця).

Просторову референцію не можна зводити до дейктичної ознаки наближення / віддалення в русі, не беручи до уваги статичні вказівні репрезентації (пор. із [9, с. 20]). З іншого боку, концептуально-семантичні параметри просторових ROP англійської мови не дорівнюють і параметрам визначення просторових відношень, якими є локальність, напрямок та дименціональні характеристики об'єкта [5, с. 5]. Отже, параметрами просторової референції є співвідношення, вказування на місцеперебування або напрямку руху: прямий, зворотний, спіралеподібний (відцентровий, доцентровий) і коловоротний (пор. із [2, с. 174; 6, с. 7], де характерним визначається тричленне протиставлення *where – where to – where from*). Ці типи ROP є традиційними в англійській мові, проте не єдиними, які представлені окремо або разом. Іноді вони супроводжуються додатковими непросторовими характеристиками і виражають при цьому дейктичне, власне референційне або анафоричне співвідношення на основі вказування, а також їхні перехідні типи. Серед них розрізняються ROP зовнішньої і внутрішньої ознаки дії [6, с. 11].

Розвиток концепту внаслідок його соціальної зумовленості спричиняє поступову появу, зміну (повну або часткову) або втрату його ROP у мові. Генезу цього процесу можна простежити на матеріалі англійських просторових ROP, оскільки просторовий код є одним із найдавніших і найбільш сформованих універсальних культурних кодів [1, с. 12]. Ці процеси можна відстежити на прикладі ROP – категорії стану¹ і функціонально-семантичних виявах транссемантичних прислівників просторово-часової семантики. Як свідчить мовний матеріал, не стільки семантичні, скільки функціонально-семантичні і граматичні ознаки дозволяють точно визначити типи просторових, просторово-часових, часових та особових ROP: вони можуть уживатися в англійській мові (і мовленні) як прислівники, прийменники, предикативи та в інших реалізаціях.

В аналізованих ROP досить сильно виявлені прислівникові ознаки. Разом із тим їм властива значна поліфункціональність. Прийменниково-прислівникова омонімія, характерна для англійських ФСП ROP, підтримується тим, що «синтетичні й аналітичні прислівники як синтагматичний розряд у системі частин мови являють собою єдиний потенційний резерв творення прийменників» [4, с. 187]. Не виключено, що саме так відбувається і формування категорії стану на основі функціонального переносу. Аналізований матеріал показав, що ROP, які традиційно визначаються як прислівники відповідних розрядів, реалізують не лише прислівникову семантику і функції: нерідко вони

спроможні додатково виражати невказівні значення (спосіб дії, процесуальність, стан, відношення особи, оцінку відстані в просторі і часі тощо). Тому є доречним типологізувати аналізовані ROP у складі ФСП за окремими розрядами як ФСП просторової, часової та особової референції (пор.: [7, с. 317–318]), адже, по-перше, ці угруповання характеризуються певною структурною незмінністю, внутрішньою самоорганізацією, яка і дозволяє розглядати їх цілісно; по-друге, їхні ознаки (не лише семантичні) дещо різняться, зважаючи на специфіку аналізованого ФСП: у його складі виділяється низка просторово-часових ROP, які не можуть бути повноцінно залученими ні до просторових, ні до часових ROP. Вони являють собою один із найбільш виражених виявів транссемантичності і трансфункціональності ФСП, поряд із просторово-особовими, часово-особовими та, ширше, – номінативно-вказівними ROP. Просторово-часові ROP повноцінно оформлені в ТГ, на відміну від інших транссемантичних і трансфункціональних типів ROP.

ФСП просторової референції в англійській мові є відносно цілісною, завершеною, структурно впорядкованою підсистемою ROP, об'єднаних спільною семантикою (просторової референції до місцеперебування, прямого і / або зворотного напрямку) та функціональною (переважно прислівниковою) закріпленістю. Просторові ROP виражаються дещо різними семантичними і функціональними способами, однак найбільш показовими серед них є транссемантичні і трансфункціональні прислівники та ROP категорії стану. На тлі основних функціонально-семантичних типів ROP в англійській мові оформлюються додаткові, вторинні репрезентації, як правило, внаслідок розширення семантичних і стилістичних конотацій, функціональної сполучуваності як серед питомих, так і запозичених МО. Як і будь-яка інша, англійська мова «освоює» концептуально-семантичний простір відповідно до нагальних потреб суспільства, спричинених позамовними факторами. Тому процес номінації у ФСП просторової референції відбувається нерівноцінно щодо універсальних та національно-специфічних ознак ROP.

Функціонально-семантична і структурна асиметрія сегментів ФСП просторової референції (тобто сукупностей ТГ місцеперебування, прямого і зворотного напрямків) виражається в більш розвинених ТГ статичної просторової референції «*here – there*», «*up – down*» та співвідносних із ними ТГ указування на прямий напрямок. Менш розвиненими є ТГ зворотного напрямку, у складі яких іноді наявні лише описові ROP. Категорія стану характеризується поширеною поліфункціональністю серед більшості досліджуваних англійських ROP. У складі більшості парадигм англійської мови вони паралельно виступають частотними найменуваннями вказувань. Повна семантична і функціональна відповідність, а іноді – конгруентність є диференційними ознаками домінант ТГ. У межах мовної системи такими вважаються: абсолютна синонімія, функціональна подібність, координатна / векторна антонімія. У своєму функціонально-семантичному розмаїтті ROP категорії стану є достатньо показовими для визначення диференційних ознак ФСП просторової референції (що неможливо в межах структурно-семантичного аналізу). В основу розподілу ROP у структурі ФСП просторової референції було покладено ознаки локалізованості / нелокалізованості (конкретності / неконкретності дії) у просторі відносно певної точки відліку [3, с. 492–505], динамічність / статичність, контактність / дистантність, вектор-

¹ Зауважимо, що джерела англійської мови визначають їх переважно як предикативи (тобто прислівники або прикметники, вжиті в синтаксичній функції співвідносного з присудком головного члена односкладного речення), як прислівники простору, часу та ін. [13; 14; 17, с. 47–64] або, взагалі (в традиції британського консерватизму), не розглядають їх як вияви категорії стану [пор.: 15] та категорії стану взагалі [17, с. 47–64].

ність, суміжність просторових РОР за їх семантикою та функціями. Ці критерії деталізують міжмовні розбіжності, дозволяючи визначити властивості просторових РОР на всіх рівнях ФСП просторової референції. Отже, ФСП розглядається як ієрархічна структура, що складається з ТГ (у складі яких виділяються парадигми і мікропарадигми РОР), поєднаних у тематичні сегменти, та ширше – в мікрополя ФСП.

Можна сперечатися щодо розподілу РОР на одиниці суб'єктної, об'єктної та суб'єктно-об'єктної семантики [12, с. 179–181], оскільки референційна семантика є досить відносною і може контекстуально визначатися щодо суб'єкта, об'єкта або суб'єктно-об'єктно.

У визначенні просторової референції вказування на точку відліку є базовими, оскільки історично людина спочатку усвідомлювала своє місцеперебування у просторі, розміщення навколишніх предметів та осіб, значимих для її буття (територія «here»), а потім освоювала дещо віддалену місцевість («there»), мандруючи («there, to some place») і повертаючись («here, to this place from somewhere»). Проживання в певній місцевості та переміщення навколо неї визначили диференціацію РОР на статичні і динамічні або на місцеперебування і напрям руху (окремо або в поєднанні), які в англійській мові представлені лексемами. Деякі із цих РОР у різних ЛСВ водночас належать до всіх ТГ у складі сегменту «here – there» (переважно загальноновживані РОР).

Чимала кількість загальноновживаних англійських просторових РОР, у тому числі всі домінанти, полісемантичні та поліфункціональні. Характер поліфункціональності різниться від однієї ТГ до іншої (наприклад, у ТГ місцезнаходження «here – there» та напрямку «here – there» РОР реалізуються як прислівники, вигуки та / або частки, у ТГ місцезнаходження «up – down» та ін. – прислівники і прийменники, різною мірою також іменники, прикметники та дієслова). Функціональна і семантична специфіка аналізованих ТГ полягає й у відсутності форм ступенів порівняння прислівників. Їм не властиві зменшувально-пестливі та інші оцінні конотації, якщо не вважати такою семантичну деталізацію вказівної ознаки шляхом градації, як англ. *somewhere here, approximately here, almost here, right here*.

Досліджувані ТГ характеризуються суб'єктивністю визначення просторової референції через найвищий ступень відносності й узагальненості самого поняття [11]. Домінантам порівнюваних ТГ властива абсолютна семантична зворотність: залежно від умовної точки відліку те саме місцеперебування предмета, людини тощо може визначатися протилежними або суміжними вказуваннями. Ступінь вияву цієї ознаки в інших ТГ англійської мови низький (існує так звана відносна зворотність), оскільки концептуальне членування навколишнього світу не завжди симетричне в РОР інших ТГ. Фактично РОР координат точки відліку (*I – here – now*) є мікромоделлю мікрополя місцеперебування ФСП (можна вважати аксіомою семантичного включення той факт, що лексеми-мікромоделі ФСП (*here – there, hereto – thereto, herefrom – therefrom*) визначають семантику інших репрезентацій структурних рівнів поля, їх склад і наповнення). Ці ТГ найбільш однорідні (в тому числі й щодо функціональної закріпленості), «прозорі» серед аналізованих РОР, чому сприяє їхня структурна впорядкованість. Іншими словами, їхня структурна ієрархія складається із двох антонімічних парадигм стилістичних або семантичних, переважно контекстуальних синонімів, які водночас є членами

синонімічних парадигм координатних або векторних антонімів. Між домінантами, як правило, встановлюється контрапунктність, щодо інших складників ТГ – можливі також контрадикторні відношення. Парадигми РОР протиставляються в ТГ за лексико-граматичними, стилістичними і функціональними ознаками. Вони характеризуються цілісністю, відносною вичерпністю семантичного і функціонального репрезентування. Будучи найбільш узагальненими, вони виявили непослідовність у концептуальному і мовному вираженні. Про це свідчить нерівномірність парадигматичних ієрархій: англійські ТГ представлені оптимальним, найбільш узагальненим набором сем на рівні домінант ТГ (мікрополів та ФСП просторової референції в цілому). Інші РОР виражають набагато більше конотацій і транссемантичних відтінків.

Серед стилістично забарвлених РОР в англійській мові поширені моносемантичні монофункціональні МО. Динаміка розвитку РОР відбувається від монофункціональних моносемантичних (іноді двозначних) МО, що поєднують семантику вказування на прямий напрямок та / або місцеперебування, простір, час до полісемантичних поліфункціональних, які розрізняють усі семантичні типи РОР і можуть поєднувати: а) просторову семантику місцеперебування і прямого напрямку, прямого і зворотного напрямку, місцеперебування, прямого і зворотного напрямку; б) просторову і часову семантику (значення прямого і зворотного напрямків корелюють із вказуваннями на майбутнє та / або минуле), в) просторові, часові та особові значення. В англійській мові спостерігається розвиток референційної семантики у бік конкретизації за рахунок словотвірних засобів (шляхом додавання другої, конкретизованої, предметної основи РОР).

Значення синонімії для аналізованих ФСП просторової референції підтверджується організуючою її функцією: синонімія антонімічних парадигм та антонімія синонімічних парадигм є основними структурними відношеннями в ТГ як структурних рівнях ФСП. Спостерігається так звана функціонально-семантична нейтралізація, тобто контекстуально зумовлена заміна (рідко усунення) однієї вказівної ознаки іншою, комплементарною, що приводить до поперемінної актуалізації / дезактуалізації дейктичного й анафоричного типів РОР і можливої частиномовної заміни. Це явище характерне для МО зворотної семантики. Іншою тенденцією розвитку парадигматичних відношень у структурах ТГ і ФСП є поширення векторних та координатних антонімічних відношень, що зумовлено опозитивністю аналізованих РОР. Непослідовність убачається у функціонально-семантичній і структурній асиметрії ТГ у ФСП просторової орієнтаційної референції, у непослідовній сформованості ступенів порівняння і коротких форм РОР, у нерівномірності парадигматичних ієрархій: англійські ТГ представлені оптимальним набором сем на рівні домінант ТГ, мікрополів та ФСП; їхні інші РОР виражають в 2-3 рази більше конотацій і транссемантичних відтінків. Для майже третини аналізованих РОР не характерні зменшувально-пестливі й інші конотації, якщо не вважати такими семантичні градації. В англійських ТГ багато РОР змішаної семантики.

Транссемантичність і трансфункціональність визначають специфіку концептуальних та асоціативних зв'язків РОР і, відповідно, специфіку семантичних РОР. В англійських ТГ просторових РОР ступінь вияву просторової ознаки деталізований, у ній чимало виявів поєднання конкретизованих просторово-ча-

сових РОР. У семантичній структурі багатьох досліджуваних РОР убачається транссемантичність (як структурно-семантична, так і функціональна). Аналізовані ТГ показали в ході історичного розвитку поступову втрату / розподібнення семантики місцеперебування і напрямку руху, їх виражають різні РОР, які тяжіють до поєднання значень простору і часу.

В англійських ТГ спостерігається незначна внутрішня асиметрія. Новоутворені значення можуть оформлюватися в дещо конкретизовані ЛСВ розмовних та інших стилістичних характеристик, які з плином часу всебічно узагальнюються або виходять із слововжитку, втративши свою актуальність.

Типовими функціонально-семантичними РОР в англійській мові є поліфункціональні п'ятизначні і більше РОР, що зумовлені структурними особливостями цієї мови. Саме дейктично-референційний тип РОР найбільш поширений в англійській мові.

Висновки. Орієнтаційна референція, репрезентована в англійській мові, насамперед у ФСП просторової референції, являє собою функціонально-семантичну єдність РОР, структуровану на основі вказування-відсилання до певного орієнтиру в просторі.

Базовими елементами в оформленні ФСП орієнтаційної референції (просторової, часової і особової) є дейктичні РОР, представлені самостійно або суміжно з анафорою й іншими видами референції. Вторинними у процесі референційної номінації є граматичні категорії локативності, модальності, аспектуальності, часової локалізованості, особовості та ін., спроможні підсилювати семантику просторової референції і частково впливати (конкретизуючи або узагальнюючи) на просторову семантику (в мові) і відповідне концептуальне (поняттєве) членування у свідомості носіїв мови.

Динаміка семантичного розвитку певною мірою визначає парадигматичні відношення аналізованих англійських РОР. Полісемантичність і поліфункціональність РОР відображають концептуальну парадигмальність просторових РОР, які в англійській мові набули функціонально-семантичної та лексико-семантичної диференціації. Характер поліфункціональності різниться від ТГ вказувань-відсилань до точки відліку до інших ТГ. Загальноживані МО характеризуються полісемантичністю і поліфункціональністю і є стилістично нейтральними, внаслідок чого їх уживання не обмежене. Разом із тим синтагматична закріпленість англійських РОР підтримує існування в цій мові поширених парадигм абсолютних та інших семантичних синонімів.

Транссемантичність і трансфункціональність визначають специфіку концептуальних, мовних та асоціативних зв'язків РОР.

Аналізовані ТГ показали в ході історичного розвитку поступову втрату / розподібнення семантики місцеперебування і напрямку руху їх виражають різні РОР, які тяжіють до поєднання значень простору і часу. Незважаючи на наявність стилістичної синонімії в ТГ РОР у складі ФСП просторової референції, спостерігається неповноцінність і певна семантико-стилістична усиченість зворотних парадигм. Новоутворені значення можуть оформлюватися в дещо конкретизовані ЛСВ розмовних та інших стилістичних характеристик, які з плином часу всебічно узагальнюються або виходять із слововжитку, втративши свою актуальність.

Подальші наукові студії щодо зіставного дослідження мовних систем просторових та інших РОР та їх парадигм убачаються в залученні до такого аналізу дослідних парадигм прототипної семантики, функціональної граматики, психолінгвістики.

Література:

1. Андреева И.А. Метафоризация пространственных отношений в составе английских локативных фразеологизмов. *Всеукраїнський науковий форум : Сучасна англістика : Стереотипність і творчість*. Харків, 2006. С. 12–14.
2. Богуславская О.Ю., Муравьева И.А. Механизмы анафорической номинации. *Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах*. Москва, 1987. С. 78–127.
3. Бондарко А.В. О грамматике функционально-семантических полей. *Известия АН СССР*. Сер. лит.-ры и яз. 1984. № 6. С. 492–503.
4. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. Київ : Наукова думка, 1980. 286 с.
5. Кошкарёва Л.С. Засоби вираження напрямку дії вверх у німецькій мові у зіставленні з українською та російською мовами : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2000. 19 с.
6. Крылова Г.С. Наречие и его функциональные эквиваленты в разнотипных языках : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 1988. 21 с.
7. Курс сучасної української літературної мови : навч. посіб. / за ред. Л.А. Булаховського. Київ : Рад. школа, 1951. Т. 1. 518 с.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / АН СРСР, Ин-т языкознания / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. 685 с.
9. Рахимов С. Проблема дейксиса как категории типологической лингвистики : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.19. Москва, 1990. 46 с.
10. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. Москва : УРСС, 2002. 312 с.
11. Терехова С.І. Типи референції в системі просторових, часових та особових координат (на матеріалі української, російської та англійської мов) : монографія. Київ : КСУ ; ТОВ «Альфа Реклама», 2010. 340 с.
12. Уфимцева А.А. Типы словесных знаков. Москва : Наука, 1974. 205 с.
13. Oxford Dictionary of English Ethymology / Ed. by C. T. Onions. Oxford : the Clarendon Press, 1966. 1024 p.
14. Oxford English Dictionary / Being a corrected re-issue with an introduction, supplement and bibliography of a new English dictionary on historical principles / ed. by J. A. H. Murray : Vol. 1-12. Oxford : the Clarendon Press, 1970. Vol. 1. 1240 p. ; Vol. 2. 1308 p. ; Vol. 3. 740, 488 p. ; Vol. 4. 628, 532 p. ; Vol. 5. /2/, 516, 758 p. ; Vol. 6. /2/, 528, 820 p. ; Vol. 7. /2/, 277, 1216 p. ; Vol. 8. /2/, 1217, 1676, 936 p. ; Vol. 9. /2/, 586 p. ; Vol. 10. /2/, 587, 1211, 396 p. ; Vol. 11. /2/, 404, 565, 493 p. ; Vol. 12. 1970 p. ; Supplement, 1975. VIII, 542, 325 p.
15. Wikipedia. URL : <http://en.wikipedia.org/wiki/Deixis>.
16. Terekhova S. Gnoseological aspects of referential representations studies in Ukrainian, Russian and English (multy-paradigm approach). *International Science Ukrainian Edition. Humanities and Medical Science*. New York : LuLu Press Inc., 2010. Vol. 2. P. 89–101.
17. Thomson A. J., Martinet A. V. A Practical English Grammar : textbook. Oxford : Oxford Univ. Press, 1997. 383 p.

Terekhova S. Orientation reference in its spatial representations in English: specifics, functioning, tendencies of development

Summary. The article has been dealt with specifics and functioning of spatial orientation reference representations (SORR) in Modern English. Reference is defined here as relevance of nominations, actualized in speech, or their equivalents to corresponding objects in the world around. The material under analyses was systematized as functional and semantic field (FSF) with a complicated, segmental level structure. The FSF of spatial reference together with FSF of time reference and FSF of personal reference are included into the system of orientation reference in English, in particular.

To fulfill this research, a complex, multi-paradigmatic approach has been developed. In its frames the SORR were investigated on lexical, grammatical, functional and semantic levels of analyses, and correlated with their conceptual and associative equivalents. Multidisciplinary approach was additionally implemented to analyze the research material from different points of view.

As a result of the research, linguistic frames of reference have been established. Reference system was explicated in the mentality of native Englishmen as an everyday model of life and activity; it has its own specifics of functioning and associating. It is nationally and culturally connotated as well.

On the level of conceptual representations English SORR are differentiated in their scientific interpretations. The Eng-

lish language system of SORR expresses and defines reference points as frames for establishing objective connections between a person and the world around.

Some internal asymmetry has been observed in the thematic groups of FSF under analyses. New created meanings can transform into concrete colloquial or other stylistically connotated lexical and semantic variants in the semantic extent of SORR, which in some time become more generalized in everyday speech or get down to archaic lexicon, having lost their topicality.

Key words: reference, orientation reference, concept, lingual representation, association, multi-paradigmatic approach, space.